

УДК 007 : 304 : 070

**ЗАРОДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРЕСИ
У ЛЬВОВІ І ГАЛИЧИНІ:
ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ, СУСПІЛЬНІ УМОВИ
ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПОЛЬСЬКОГО ПРЕСОЗНАВСТВА (1840–1939)**

Марія Павлюх

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: presydent@rambler.ru*

Автор статті аналізує політичні та економічні, суспільні умови, у котрих зароджувалася польська жіноча преса у Львові. Польське пресознавство розвивалося за своїми особливостями, відмінними від української жіночої преси того часу, і це позначилося на польській жіночій пресі у Львові.

Ключові слова: польські часописи, жіночий рух, емансипація, жіноча преса.

У I половині XIX століття на території Львова починають з'являтися перші польські жіночі видання. Існування польських жіночих видань у Львові тісно пов'язані з політичними, економічними та суспільними умовами, котрі існували в тогочасній Польщі, а також західноєвропейськими ідеями емансипації, модними в Європі того часу. Важливим з погляду дослідження польської жіночої преси на території Львова також зазначений термін “галицька преса” в польській історіографії. У польській історіографії Галичиною не називали звичайно територію Східної Галичини до 1939 року (до котрої входили не тільки Львів, а й Коломия), а територіальну одиницю з містами: Краків, Львів, Кросно та ін. Тому, зазначаючи і досліджуючи польські жіночі видання в Галичині, конкретизуємо їх як львівські (неодноразово цей термін знаходимо серед істориків польської преси). У цій статті Галичину розглядаємо як територіальну одиницю, згідно з польською історіографією.

Про польську жіночу пресу у Львові (Галичині) написано багато праць польських істориків преси. Найчастіше галицьку (львівську) пресу досліджують як історичне джерело, вказують певні політичні особливості та історичні етапи, що мали важливий вплив на розвиток преси. На жаль, в Україні таких досліджень мало. На сьогодні майже нема розвідок такого типу. Крім того, дослідження галицької (львівської) польської жіночої преси протягом періоду (1840–1939) проводимо вперше. Це дослідження преси трьох історичних етапів у польській історіографії: преси Австрії, Галицької автономії та II Речі Посполитої (міжвоєнного двадцятиріччя). Серед відомих дослідників і праць з цієї проблематики варто згадати кількох авторів: J. Jarowiecki “Studia nad prasą polską

XIX i XX wieku”, J. Myśliński “Uwagi o prasie polskiej przełomu XIX i XX w. jako źródle historycznym”, J. Jarowiecki “Prasa w Krakowie: Tradycja i współczesność (do roku 1918)”, M. Szrenica, J. Jarowiecki “Studia nad prasą poską XIX i XX wieku”, K. Dormus “Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918”.

Окрім того, польські жіночі видання виходили і співіснували з українськими жіночими виданнями на території Львова протягом 1853–1939 років. Щоправда, польські жіночі видання у Львові з’являються раніше на 13 років, аніж українські жіночі видання, і це можна пояснити тим, що в Польщі існувала давніша традиція порушення на шпальтах видань жіночої проблематики, аніж у Західній Україні, а також сприятливішими політичними умовами, оскільки, перебуваючи під австрійським гнітом, польська нація мала вигідніше становище, ніж українська, а після 1918 року польська нація отримує державу, і територія Східної Галичини стає її частиною.

Досліджуючи уважно українські та польські галицькі (львівські) жіночі видання протягом I половини XIX — I половини XX століть, знаходимо багато спільних пресових ознак, тематик жіночих видань, що було притаманним жіночим виданням у Західній Європі (жіноче питання, розважальний характер у перших жіночих виданнях, просвітницький і моралізаторський тон, а також трансформація у ідейно-феміністичні видання з багатим змістом, зародження жіночих рухів).

Галицька (львівська) польська жіноча періодика добре представлена на пресовому ринку протягом 1840–1939 років. Вона налічує близько тридцяти жіночих видань різноманітного типу (органів громадських, політичних організацій, “пресу для селянок”, “сільську пресу”, часописи мод, ідеологічні часописи, звітного типу, салоново-рважальні, практичні, суспільно-літературні): “?ziennik Mód Paryskich” (1840–1848), “Głos gospodyń wiejskich” (1934–1939), “Głos kobiet” (1911–1914) (додаток до “Kuriera Lwowskiego”), “Głos Kobiet Katolickich” (1914), “Głos Kobiet Polskich” (1913–1914) (додаток до “Kroniki Powszechnej”), “Gospodarstwo Kobiecte” (1918) (додаток до “Rolnika”), “Gwiazda” (1869–1870), “Kartka Ziemianek” (1939) (додаток до “Rolnika”), “Kobieta w domu i salonie” (1925) (додаток до “Gazety Porannej”), “Kobieta w pracy obywatelskiej” (1931), “Legunka” (1918), “Małopolanka” (1927), “Młoda Polka” (1924–1939), “Mody kobiece” (1933), “Mody Paryskie” (1895–1902) (додаток до “Głosu narodu”), “Niewiasta Polska” (1899–1914) (додаток до “Gazety Niedzielnej”), “Nowe Mody Paryskie” (1890–1913\1914), “Praktyczna Gospodyni” (1912–1913) (додаток до “Nowin”), “Praktyczna Gospodyni” (1906–1914) (додаток до “Nowa ilustrowana garderoba dziecięca”), “Przedświt” (1893–1896), “Przewodnik społeczny” (1919–1939), “Ruch kobiecy” (1932–1934), “Ster” (1895–1896), “Świat kobiecy” (1921–1932), “Świat kobiecy — Rekord” (1924–1939), “Wianki” (1849–1853), “Winnica” (1925), “Ziarno” (1895–1897), “Ziemianka polska” (1912–1918), “Zorza” (1900–1902), “Zorza Ojczysta” (1906–1918).

Сьогодні стикаємося з однією важливою проблемою у бібліографії польської жіночої галицької (львівської) преси протягом 1840–1939 років, а саме, що деякі видання до нас не дійшли. Крім того, несамостійні жіночі часописи відстежувати дуже важко, бо вони виходили нерегулярно як окремі додатки чи тематичні сторінки. Проте більшість видань збереглася до нашого часу. Ще однією важливою проблемою серед бібліографічних даних є проблема ідентифіка-

ції видань як жіночих чи видань моди, адже сторінка моди чи ручних робіт існувала ледь не в кожному виданні та суспільному щоденнику того часу.

Вибір дослідження трьох історичних періодів (досі нема досліджень польської жіночої преси цих історичних рамок) не випадковий. Він збігається з початком і розвитком української жіночої преси у Східній Галичині (Львові, Коломиї). Цікавим є дослідження української та польської жіночої преси цього періоду. У XIX столітті Львів стає центром формування жіночої періодики української та польської, великим науковим, мистецьким і літературним центром, у котрому формувалася жіночий журналістський рух.

“Живий журналістський рух розвинувся в Галичині (Львові) в останньому десятилітті XIX віку, бо це був результат не тільки фінансових пільг, що застосовувалось до тижневиків 1900 року, але й розвиток різних політичних партій, що прагнули мати свої органи” [3, с. 128].

Саме у Львові з'являється велика кількість щоденників, додатків, двотижневиків. Перші польські жіночі видання у Львові були додатками до багатьох відомих газет та часописів, нерідко тільки тематичними сторінками чи сторінками мод. Аналізуючи галицькі (львівські) щоденники, варто звернути увагу на факт видання різних тижневих додатків і двотижневиків: “додатки для жінок (“Zorza Ojczysta”, “Robotnica”), для дітей, ілюстровані додатки, що додавалися до “Głosu Narodu” в 1901 році...” [3, с. 128].

Варто також згадати про певні суспільні, економічні та політичні умови зародження польської жіночої преси (не тільки у Львові, а й у всій Галичині). Вона починає зароджуватися під впливом західноєвропейських ідей емансипації. У польському суспільстві жінка не мала рівних прав з чоловіком і не мала відповідного рівня освіти, як і доступу до неї. Жіночому вихованню бракував певний рівень освіти. Саме тому проблему жіночого виховання чи не найчастіше обговорюють як одну з перших і найважливіших тем на шпальтах перших жіночих видань.

Про проблеми виховання польської жінки знаходимо відомості у статті дослідниці Е. Подгурської. “Про виховання жінок у педагогіці маємо мало статей. Більше довідуємося про виховання жінок з педагогіки ренесансу. Федеральний устрій жінок відкидав її в тінь “пана-чоловіка”, а в суспільному житті не бралася вона до уваги. На початках капіталізму проголошувалося гасло рівноправності і рівності виховання, до важливих зараховувалося і жіноче виховання. А багато жінок були за це переслідувані” [8, с. 19], — так дослідниця характеризує початок незадоволення рівнем жіночого виховання у польському суспільстві. Жінки в польському суспільстві, як і в багатьох країнах Європи, відчують себе тінню свого чоловіка.

Навіть “в часи Августа III спостерігався упадок економіки, що свідчив про розпад феодалізму і упадку міст та фільваркового господарства. В тих причинах та умовах інтелігентні жінки могли внести ноту протесту проти утискань. Вихованням жінок ніхто не займався. Церква та влада намагалася тримати жінок подалі від освіти, щоб мати їхню сліпу покору і залежність. Жінки тільки магнатів та шляхтичів могли вчитися. Виховання жінок відбувалося тільки вдома. Домашнє виховання діставалося молоді убогій або багатій [8, с. 20], — проте такий поділ навіть у домашньому вихованні відрізнявся для панянок різних суспільних верств. Багаті панянки могли вчитися при церквах. “Багатше виховання при церквах відрізнялося від домашнього великою практикою релігійних

обрядів. Дочки багатих магнатів мали можливість вчитися тільки в закритих пансіонатах. Дочки аристократів виховувалися мамою, котра для цього не була підготовлена і займалася вихованням дівчат мало. Зазвичай віддавали дівчаток під опіку гувернантки, котра виконувала обов'язки вчительки" [8, с. 20]. Часто ці гувернантки читали дівчаткам Святе письмо, щоб підготувати їх до заміжжя, у котрому вони не повинні протистояти чоловікові. Але поряд з тим постає ще одна проблема, (коли стають модними в домашньому вихованні іноземні гувернантки), проблема любові до своєї нації: "Коли гувернантка не вмiла говорити по-польськи, то вона вважалася доброю вчителькою, бо могла навчити своїх вихованок говорити по-французьки без акценту. В першій половині XVIII століття модними стають пансіонати, до котрих віддають дочок шляхтичів. Програма науки обіймала мови: німецьку та французьку, мистецтво, танці, гаптування і музику. Така вихованка після закінчення вмiла говорити по-французьки, грати на фортепіано, носити модні туалети" [8, с.21].

Про проблему жіночого виховання читаємо вперше "в часописі "Польський патріот" з 1761 року, на шпальтах котрого наголошували на новій ролі жінки в суспільстві, вказували помилки при вихованні жінок. Дорогу до реформи виховання часопис бачив у добрій сім'ї та підготовці до заміжжя. Справа виховання жінок, котра доносилася до суспільства в часописі "Польський патріот" з міщанської точки зору була виразом нової педагогічної думки 60-тих років XVIII століття. [8, с. 23], але ще традиційної для польського суспільства, коли домінує релігійне уявлення про жіноче заміжжя і добру родину.

Іншим часописом, котрий порушував проблему виховання жінок був "Монітор" 1765 року, який розглядав жінку на рівні з чоловіком за природою та пропагував добру підготовку жінок до управління домом. Потім "Монітор" допустив до обговорення самих жінок, щоб почути їхню думку, на відокремленість наречених від публічного життя, на брак виховання. Жінка, котра в уявленні "Монітора" — це добра жінка, мати, господиня, котра цікавиться справами свого маєтку, а в деяких випадках і свого краю. Про виховання жінок писали "Забави приємні та суспільні", котрі займалися вихованням шляхтянок. На їхніх шпальтах жінка (шляхтянка) повинна добре розумітися на туалетах та добре поводитися у світському товаристві. Часопис "Магазин" (журнал) розглядав виховання жінок як суспільну практику, як певну едукацію в освіті [8, с. 25–29].

Відстежуємо певну еволюцію поглядів у польському суспільстві: від крайніх консервативних, коли жінка не мала змоги отримати добре виховання, а ставила собі за мету тільки успішне заміжжя як "жінки-дружини", до таких традиційних стереотипів, як "жінка-мати", "жінка-господиня", коли жінка мала змогу брати участь в управлінні маєтком, вихованні дітей. Але попри все, характерною рисою жіночого виховання в обох випадках був моральний аспект, коли жінка, згідно з канонами католицької церкви, виховувалася благочестиво, а релігійне виховання було обов'язковим для всіх верств жіноцтва.

Але усі ці видання, котрі вперше почали порушувати ідеї емансипації або так званого "жіночого питання", не були жіночою періодикою. Це суспільно-політичні тижневики, котрі в дусі актуальних ідей того часу намагалися розвінчати негативні стереотипи про роль жінки в суспільстві і надати їй роль активної громадянки, доброї матері і дружини. Проте найчастіше це були поодинокі статті, котрі не мали важливого значення. Передвісником жіночих часописів і процесу емансипації як окремої категорії були календарики, котрі

з'явилися на зламі XVIII і XIX століть. Один з таких календариків — “Кишеньковий календарик для дам на державний рік 1791”, котрий видав Міхав Грюлль (“Kalendarzyk kieszonkowy dla Dam na Rok Pański” 1791 — пол.). Після цього календаря вийшов у світ у Кракові “Kalendarzyk dla Płci Pięknej na rok 1804 i na rok 1805” — Яна Мая. Крім звичного відділу “Анекдоти”, друкували маленькі вірші, загадки та шаради.

“Перші жіночі часописи з'явилися вкінці третього десятиліття 19 століття, в роках зацікавлення жіночим питанням. Вони були викликані розвитком жіночої освіти та листами Клементини Хофманової, котра відіграла значну роль в організації освіти для жінок, брала участь в Варшавській дорадчій раді дам. Ця організація заклала програму виховання жінок, сформувала образ жінки, сильно обмеженої причинами та суспільними умовами. Образ жінки літературно, мистецьки, публіцистично не вражав радикалізмом постулатів, котрі з'явилися пізніше. Видання були насичені релігійною тематикою” [2, с. 14].

Резонанс полягав у вихованні дівчат. Клімат сприяв до заснування перших часописів “для прекрасної статі”. Перший редактор таких часописів був Бруно Кіцінський. У 1818 році Кіцінський видає “Тигоднік польські і заграничні”, і з 1 липня часопис перейменовано у “Ванду” (укр.) — “Wanda. Tygodnik polski płci pięknej i literaturze roświecony”. Ця дата — початок преси для жінок у Королівстві Польським. Вона є умовною, тому що “Ванда” була часописом для жіночої статі, а не порушувала тему жіночого питання. Пізніше редакція Кіцінського потрапляє в агонію [2, с. 16].

Перші спроби видань для жінок, котрі мали швидше за все не серйозний, тобто розважальний характер, майже не нагадували часописи. Це були ілюстровані календарики для “прекрасної статі”, котрі не мали виокресленого конкретного характеру, ідеологічних засад чи пропаганди ідей емансипації. Зрештою, вживався термін “прекрасна статя”, а не “жінка”. Ця характерна особливість збереглась пізніше у польській жіночій періодиці.

Отож, жіноче виховання, брак рівних прав з чоловіками насамперед в освіті, вплив західноєвропейських ідей емансипації, традиційні стереотипи про роль жінки в суспільстві, застаріле релігійне виховання і радикальні консервативні погляди на жінку, розвиток пресового ринку дали поштовх до зародження жіночої преси і початку польського жіночого руху. Зрештою, усі ці риси були притаманні певною мірою українській жіночій пресі Східної Галичини 1853–1939 років.

Уже наприкінці XIX століття жінки починають вести боротьбу за університети та колегіуми для дівчат. Саме у Львові в 1892 році відбувається таємний жіночий з'їзд, котрий вважають початком польського жіночого руху. Ця суттєва риса вказує на те, що Львів відіграв важливу роль у розвитку нових ідей того часу як важливий культурний, науковий осередок для української та польської нації. Початок XX століття у польський жіночий рух приніс певні зміни. Проблема виховання ставиться на інший рівень, зростає популярність ідей коєдукації у школах, а також польський жіночий рух переростає у радикальний, котрий втілюється у війні жінок за фахову працю, рівноправність жінок з чоловіками, рух за рівну оплату праці. На шпальтах жіночих видань з'являється радикальна феміністична публіцистика (видання “Ster”).

Велике значення для розвитку і зародження польської жіночої преси на всій її території, зокрема в Галичині (Львові), мали політичні умови. Варто за-

значити, що дослідження польської жіночої преси з 1826 (від початку) до 1918 років на всій території польської держави відбувалося в умовах австрійського панування, котре позначилося масовими арештами діячів польської незалежності, цензурою преси, підпільними націоналістичними гаслами, котрі можна знайти на шпальтах тогочасної польської жіночої преси.

Австрійська політика в поневоленій польській державі мала на меті знищити національний дух польської нації, велося масове онімечення польського шкільництва. Це не могло не позначитися на пресі, зокрема і жіночій. Після січневого і листопадового повстань зросла кількість арештів у Галичині (Львові) відомих журналістів та публіцистів. Цей період у польському пресознавстві називається періодом стагнації. Тиражі значно зменшилися, припинили своє існування деякі впливові польські тижневики. Окрім того, багато польських видань за часів австрійського панування мали конспіративний характер — прикриваючись лояльними гаслами і статтями на суспільну тематику, нерідко вели націоналістичну пропаганду: “Час, котрий наступив в Галичині безпосередньо після листопадового повстання вважається за час застою і культурної стагнації. Львів та Краків були найбільшими осередками краю. Періодика в Галичині 1831–1847 років була досить різноманітною: були такі видання, котрі вийшли і одразу припинили своє існування, а були такі, котрі відігравали важливу роль у культурному житті. Львів займав третє місце після Варшави за чисельністю періодики” [9, с. 200]. Тиражі львівської преси були досить малими, тому не можна їх порівнювати з варшавськими. “Дзеннік муд Парискіх” (пол. “Dziennik Mąd Paryskich” мав 200 екземплярів, а потім доходив до 1000 екземплярів, але це був виняток, загалом інша преса була низькою в тиражах [9, с. 201].

У період стагнації польської преси у Львові професійних журналістів було обмаль. “До журналістського кола львівської польської преси входили переважно літератори, бібліотекарі, публіцисти, історики, вчителі та діячі театру. З тих сфер виходили редактори “Газети Львовской”, “Дзенніка”. У 1831–1847 роках з’являється багато преси суспільно-культурної та літературної” [9, с. 204]. Коли Львів потрапив під правління австрійської монархії, це потягло за собою його певну відокремленість навіть у пресі і в краю. Але з іншого боку він став осередком розквіту літератури [9, с. 210].

Першим польським жіночим часописом у Львові став “Dziennik Mąd Paryskich” (“Дзеннік муд парискіх” — укр., “Дзеннік” — ск.), котрий виходив протягом 1840–1848 років. Цей часопис, котрий пропагував жіночу моду, насправді був винятковим явищем польської жіночої періодики: “У 1840 році заможний львівський кравець Томаш Кульчицкий заснував літературний часопис, котрий мав на меті також одночасно рекламувати західну моду. Так з’явився “Дзеннік” — одне з найкращих періодичних видань того часу. Не був він часописом тільки літературним, тут містилася велика частина кравецька, оголошення, хроніки, рецензії, полеміки. Головним співпрацівником видання був Юзеф Борковський” [9, с. 211].

Щодо самої Галичини (згідно з польською історіографією), то ситуація тут була більш сприятливою для преси. Цим і пояснюється швидкий розвиток польського пресового ринку на цій території. З 1862 року польська преса в Галичині отримує новий цензурний статут, котрий послаблював вимоги до польських видань, а з 1864 по 1918 років Галичина отримує Автономію. “Уже за часів Автономії преса в Галичині і, зокрема, у Львові починає стрімко зростати.

Преса в добі автономії почала стрімко розвиватися. Після 1864 року розвивається динамічно. Поряд з тим організувалося журналістське середовище, хоч ще не було різниці між публіцистикою та поезією” [11, с. 236].

Крім того, наприкінці XIX століття починають зароджуватися суспільно-християнський, селянський і соціалістичний рухи, котрі також мали свої друковані органи, серед яких і жіноча преса. Преса перетворюється на політичну. Про політичні умови зародження польської галицької (львівської) жіночої преси знаходимо відомості у працях істориків преси. Але попри велику кількість галицьких часописів (понад 39 назв) протягом 1848–1860 роках рідко які з них видавалися більше, ніж рік. Під час галицької Автономії (1867–1918), попри пресовий устав з 1862 року значно розвинувся пресовий ринок в Кракові [5, с. 17], що було важливим чинником формування львівської преси. Краківське видання “Niewiasta Polska” (“Невяста польська” — укр.) (1899–1914), котре було важливим католицьким органом, що виходило у Кракові та Львові чи не найкращий зразок друкованого органу католицької організації.

Дослідник галицької (львівської) періодики для жінок згадує про це видання так: “Суспільно-християнський рух заснував також пресу для жінок: “Невяста Польська” (1899–1903), видану Аделою Дзевіцькою — провідницею Польського Союзу Каталицьких Наречених, під редакцією Катаржини Плятек. В першому числі було задекларовано, що часопис призначений “для міщанок, жінок ремісників, жінок робітників”. Був це двотижневик для простих жінок, спровокований робітничим рухом та робітничою пресою” [5, с. 22]. Цей двотижневик можна назвати виданням жіночої організації, котрих за часів галицької Автономії нараховувалось кілька.

Важливо також зазначити, що в кінці XIX — початку XX століття польську жіночу пресу досліджують у дусі декадансу. Зокрема, в аналізі польської преси на зламі XIX і XX століть Й. Мишлінський вказує на пресу як важливе історичне джерело: “До двадцятих років XX століття преса була джерелом масової інформації, що існувала навколо різних культурних осередків. Маю на увазі, що існували різні книжки, політичні брошури, шкільні підручники, літературні салони. Важко окреслити хронологічні межі, коли преса почала відігравати ту універсальну роль масового джерела інформації в порівнянні з іншими джерелами. Між 1831 та 1864 роками преса формується як одне з основних джерел інформації. Одночасно роль преси зростала із розвитком технологій та комунікації, залізниці, освіти, а колія забезпечувала пресі низькі ціни та високі тиражі” [7, с. 8]. Отож, дослідник зазначає, що преса почала формуватися навколо певних культурних осередків, котрі мали колосальне значення в розвитку польської преси і, звісно, громадської думки. А Львів став одним із таких важливих центрів.

Особливо важливою для розвитку польської преси була галицька преса, тому що “в період обмеження конституційних свобод як і в період національної автономії преса Галичини була в певному ступені передвісником нових моделей, йдеться про пресу соціалістичну та селянську (партійну). Велике місце серед інших груп займає преса легальна і нелегальна, соціал-демократична та соціалістична” [7, с. 11].

Автономія сприяла створенню в Галичині великої кількості партій, суспільних і громадських організацій, котрі засновували свої друковані органи, нерідко і жіночі видання, котрі демонстрували широкій громадськості власні

політичні програми. “Важлива роль преси в пізнанні програм та ідей, презентованих видавцями. Не йдеться тільки про політичні програми, але й також про інші інтерпретації для видавців щодо інших видань. Натомість галицькі тижневики пропагували ідею громадянського руху, як “Кур’єр львовські” (укр.) чи краківська “Gazeta Powszechna”, промовляли до інтелігенції” [7, с. 13].

Галичина в добі Автономії (1864–1918) стала плацдармом різноманітних рухів. Починає зароджуватися партійна преса. “До найвідоміших масових газет в Галичині належить “Związek Chłopski” (1894–1907), спочатку сільський політичний орган з такою самою назвою, потім орган Польського центру людського (Polskiego Centrum Ludowego). Для жінок селянський рух видавав “Przodownice” в Кракові, у Львові “Zorzę” (1900–1904), “Zorzę Ojczyzna” (від 1906) і “Głos Kobiet” (1911–1914), доданий до “Kuriera Lwowskiego”, “Dziennik Mód Pańskich” (1840–1848)” [3, с. 144]. Польська Партія Соціалістична видавала теж спеціалізовані видання, зосереджені в журнальних осередках варшавських і краківських: були це тижневики (“Голос жінок” — укр. перекл.) “Głos kobiet”.

“Серед жіночих часописів, що видавалися політичними організаціями, добру позицію здобув собі “Głos kobiet”, орган Центрального Жіночого відділу PPS, редагований почергово Станіславою Вошинською, Софією Войнаровською і Доротою Клуцинською. Часопис приділяв багато уваги справам суспільним (відділ вела Владислава Вейхерт-Шимановська), але також багато місця займали практичні поради (“Дитина і ми”, “Дбаймо про здоров’я”, “В нашому домі”). У 1921–1932 роках у Львові виходить двотижневик “Świat Kobiecy”, який видала “Книгарня польська” Бернарда Половецького і який редагувала Яніна Лада-Валіцька. Це видання мало характер загально-літературний, у котрому друкували свої твори Ян Парандовський і Ян Віктор, багато місця займала мода. Пізніше часопис виходив у Варшаві, де його видавала одна з французьких фірм, котра мала свій філіал в столиці [4, с. 283].

Отож, проаналізувавши швидкий розвиток польської преси за часів Автономії, можна з упевненістю сказати, що це були часи розквіту і формування ідеологічних польських жіночих видань. Дослідник Й. Яровецький вказує, що “розвиток львівської преси протягом Автономії, пов’язаний із діяльністю місцевих угруповань і політичних партій. На початку Автономії сформувалися два угруповання: консерватори та ліберальні демократи. З 1864–1918 років виходило у Львові 1119 часописів, з них — 957 польською мовою, 144 календарі та 20 одноднівок. Видавалися часописи на польській, українській, німецькій, російській та жидівській мові” [6, с. 42]. Крім того, дослідник виокремлює кілька пресових груп часописів, серед яких важлива і жіноча періодика: “Третя поважна група з часописів в Польщі становили часописи суспільно-політичні. А з інших груп можна виокремити: часописи жіночі (25–2,6%)”, “кожна пресова група створила свою політичну силу, а їхня різноманітність творить розмаїття преси” [6, с. 44].

Особливого значення автор надає селянській (партійній) пресі, оскільки в кінці XIX століття широко поширився селянський рух, а отже і партійна селянська преса. Жіноча періодика орієнтована не тільки на інтелігентних жінок, а й на селянок. Важливої рисою цієї преси, адресованої селянкам, — просвітництво і боротьба з “темнотою” сільської жінки. Такі часописи мали культурно-просвітницький характер і зичливий, щирий тон до своїх читачок-селянок: “Представники селянського руху видавали пресу для жінок “Głos kobiet” (додаток до

“Кур’єра Львовського” 1911–1913) і “Zorza” (додаток до “Приятеля люду”, а від №8 до “Правди”), яку редагувала Марія Вислоухова (Wysłouchowa) протягом 1900–1902 років. “Zorza” (“Зоря”) мала характер суспільно-літературного часопису для читачів, на шпальтах якого був створений відділ “Листи до Зожі”. Відділ можна назвати документальним джерелом селянських проблем. На шпальтах часопису друкували історичні повісті про Польщу, презентовано величні постаті, патріотичні вірші: Т. Лернатовича, В. Поля, А. Асника, В. Сирокомі, Є. Каспровича, а також інших авторів. Видавали також “Zorzę Ojczystą” (1906–1914) під редакцією Анни Августинівич [6, с. 112]. Перелічені жіночі видання: “Zorza”, “Zorza Ojczysta”, “Głos kobiet”, котрі свого часу були популярними серед селян, якраз відображали масштабність популярності селянського і громадянського рухів. Наприклад, видання “Głos kobiet” мало соціалістичний характер.

Друга половина XIX століття — зародження журналістики в сучасному розумінні цього слова. У кінці століття постають перші освітні заклади для журналістів. Добре представлена галицька преса, тільки у Львові багато журналістів мали вищу освіту. Але “в розполітикованій Галичині редакторами називалися ті, хто був політичним діячем, вони фігурували як редактори “в стопках” газет, та насправді не займалися журналістикою, а радше публіцистикою” [7, с. 20]. Попри брак фахової журналістської освіти у перших жіночих галицьких виданнях, несприятливих політичних умовах, під австрійським пануванням “львівські часописи мали найдовшу тривалість видання в Польщі” [10, с. 252].

Важливими чинниками формування польської жіночої преси в Галичині були економічні умови. На початку XIX століття почали розвиватися нові технології, залізниця, попит на інформацію значно зріс. Війна жінок за освіту та свої права, розвиток освітніх центрів сприяв попиту на якісну інформацію. Преса перестала бути розважальною та убогою. У кінці XIX століття починають з’являтися пресові видавництва, завдяки яким преса стає конкурентною, а, отже, зарібковою. Журналістський фах значно виокремлюється від літератури (що спостерігаємо в пізніх жіночих виданнях), стає професією, доступною для жінок, котра не вимагає постійної присутності у редакції, проте дає можливість заробити. Про економічні умови розвитку польської жіночої преси в Галичині, зокрема у Львові, пише в монографії Катаржина Дормус: “Швидкий розвиток преси, який наступив протягом дев’ятого століття, як явище був пов’язаний із розвитком сучасного індустріального суспільства. Розвиток рівня освіти, посяв попит на інформацію, розвиток техніки, повстання великих міських агломерацій, розширення виборчих прав, розвиток політичних, національних і суспільних рухів впливали на динаміку і розвиток пресових видавництв. Розвиток преси з колії уможливив не тільки швидке і широке розходження інформації, а також дав можливість швидшого реагування на неї, на зменшення контролю за нею (хоча існував державний контроль у вигляді цензури, консенсійного збору, карна відповідальність видавця і редактора)” [1, с. 5].

На початку XIX століття на польських землях з’являється преса, адресована жінкам. Виникнення преси цього типу, а також народження пізніше жіночого руху були відповіддю на великі зміни, котрі настали в XIX столітті в житті жінок. Зміни мали характер не тільки загальноєвропейський, але й національний, політичні особливості та специфіку життя під австрійським, російським пануваннями. Жіноче питання в XIX столітті стало одне із важливіших суспільних проблем, жіноча періодика зацікавила авторок іншої преси насамперед

тим, що порушувала предмет — зміни поглядів на питання виховання і освіти для жінок. Жіноча преса з одного боку гостро критикувала освіту для жінок і проблему вищої освіти, а з іншого вказувала на проблему виховання матерями, опікунками їхніх дітей [1, с. 6–7], — пише К. Дормус про перші жіночі часописи. Також вона зазначає, що журнали не були досить фаховими, зате досить емоційними.

“Характерним для жіночої преси є порушена проблематика спогадів. Але вона не є порушена фахово. Спосіб її опису дуже подібний до звичайного опису життя, що дає можливість відтворити картину тогочасного сьогодення. Авторка вказує на загальну тенденцію, яка постала під час австрійського панування в XIX столітті, що полягала у відходженні часописів з салонного характеру, котрі призначалися тільки для вузької групи заможних жінок до часописів щораз поважніших, компетентних, котрі мали ідеологічний та світоглядний характер, призначені для широкого кола жінок і з багатим змістом. Крім того, у польській пресі почав поволі відбуватися поділ на чоловічу та жіночу пресу. Жіночі часописи мали на меті “допомогти жінкам найкраще орієнтуватися у суспільних змінах. Едукаційна функція тих часописів стала однією з найважливіших” [1, с. 8].

Під кінець XIX століття інтенсивний розвиток політичних рухів сприяв тому, що партії та організації звернули пильну увагу на жінок. Жінки самі почали цікавитися цією сферою, котра належала чоловікам, а також рух за політичні права сприяв жіночій активності. Народилася жіноча преса, пов’язана з політичними угрупованнями, а феміністична преса почала сильніше розглядати політичні завдання.

Загальна риса, що характеризує жіночі часописи в XIX столітті полягає у поступовому наближенні часописів салонних до більш компетентних, поважних, з різноманітним змістом, окресленим ідеологічно. Ці часописи допомагали жінкам орієнтуватися і виживати у важкій реальності, адаптуватися до неї, а також закликали до активності, пропонували ідею самоосвіти і самовиховання.

Старанне впровадження на польський пресовий ринок жіночих часописів відбувалося незалежно від двох середовищ: “внутрішнього” самих жінок, що шукали нових можливостей і нових форм вираження себе і своїх проблем чи “зі зовні” зі сторони видавців, що прагнули з’єднати нових читачів. Перші жіночі часописи мали характер салонний і спрямовувалися на обмежену групу жінок з товариства. Часто з’являється у них титул чи підтитул “статі прекрасної”, “для наречених”. Потім журнали, призначені для жінок, збагатилися змістом. Побільшало в них літератури і поезії, статей історичних, краєзнавчих, присвячених жіночому вихованню і заміжжю, хоча багато в них матеріалів типово-розважальних. Газети були позбавлені сталого укладу змісту, мали малий обсяг, а за зовнішнім виглядом нагадували книжки — багато номерів не мали тиражу і сталої нумерації.

Головними пресовими центрами були Львів та Краків, міста віковичних, культурно-артистичних традицій, котрі були осередками науковими та університетськими, де функціонувало відповідне технічне обладнання, існувала видавнича та друкарська традиції, де була найсильніша потреба у пресі. Львів став також поважним осередком пресових видавництв. З’явилися також часописи, призначені для жінок. У XIX столітті широко розповсюдженою темою на шпальтах жіночих видань була виховна проблематика. Опісля знаходимо жваву го-

стру дискусію на тему коєдукації шкіл, війну жінок за університети і, зрештою, за фахову працю. Важливим чинником для розвитку польської жіночої галицької преси стало формування жіночого руху і перших ідеологічних, феміністичних видань, на шпальтах котрих пропагувалася ідея рівноправності і політичних прав жінок.

Отож, проаналізувавши кілька праць польських істориків преси, висновуємо, що уже на початку ХХ століття на території Галичини була сформована польська жіноча преса як самодостатній, конкурентний вид преси. Львів став головним осередком формування жіночого руху не тільки польського, але й українського. Польська жіноча преса в Галичині зародилася під загальноєвропейськими віяннями, проте мала свої, національні риси, хоча і тематика, і проблематика в українській і польській жіночій пресі подібні. Наприклад, перший жіночий часопис у Львові “*Dziennik Mód Pańskich*” Томаша Кульчицького сильно нагадував і зовнішнім виглядом, і змістовим наповненням, і розважальним характером “*Русалку*”, “*Ладу*” Северина Шеховича, проте між ними були суттєві відмінності.

Польська жіноча преса у Львові протягом 1840–1939 років нараховує близько тридцяти видань різних типів. Варто зазначити, що більшість з них (25 видань) виходила тільки у Львові і не поширювалася на інші польські міста, інші (5) — друкувалися одночасно у Львові, Кракові, Варшаві. Крім того, багато з цих видань були тільки додатками або тематичними сторінками інших видань, а не самостійними часописами. Це характерна риса багатьох жіночих часописів не тільки польських, а й українських. Перехід від додатків і тематичних сторінок моди у “чужих” виданнях до самостійних жіночих видань є загальною тенденцією розвитку жіночої преси: “*Głos kobiet*” (1911–1914), (додаток до “*Kuriera Lwowskiego*”); “*Głos Kobiet Polskich*” (1913–1914), (додаток до “*Kroniki Powszechniej*”); “*Gospodarstwo Kobięcze*” (1918), (додаток до “*Roelnika*”) та ін.

Важливим чинником при аналізі та характеристиці цієї преси є її тісний зв’язок зі всією пресою на польських землях, а також із суспільним, організаційним, селянським, громадським, політичним рухами, котрі зароджувалися на території всієї Галичини під час австрійського панування, галицької Автономії та II Речі Посполитої. Глибокі дослідження польської жіночої преси у Львові і порівняння її з українською вказують на певні спільні ознаки розвитку, притаманні жіночим виданням у Західній Європі. Зародження жіночих рухів відбувалося під впливом західноєвропейських віянь та ідей емансипації.

Отож, висновуємо, що польська жіноча преса у Львові була оригінальним, своєрідним явищем ХІХ — початку ХХ століть. Відбулося зародження нового типу преси і формування ідеології польського жіночого руху.

1. *Dormus K.* Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826-1918 / K. Dormus. — Warszawa, 2006. — 453 s.
2. *Franke J.* Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia / J. Franke. — Warszawa, 1999. — 192 s.
3. *Historia prasy polskiej. Prasa polska (1864–1918).* — Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976. — Т. 2. — 360 s.

4. Historia prasy polskiej. Prasa polska (1864–1918). — Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976. — T. 3. — 360 s.
5. *Jarowiecki J.* Prasa w Krakowie: Tradycja i współczesność (do roku 1918) // Książki — czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek / [red. J. Jarowiecki]. — Kraków, 2003. — T. VI. — Cz. 2. — S. 5–36.
6. *Jarowiecki J.* Studia nad prasą polską XIX i XX wieku // Książki — czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek / [red. J. Jarowiecki]. — 2006. — T. 2. — 261 s.
7. *Myśliński J.* Uwagi o prasie polskiej przełomu XIX i XX w. Jako źródle historycznym / J. Myśliński // Materiały i studia do historii prasy i czasopiśmiennictwa polskiego. — Warszawa, 1970. — T. XIV. — S. 5–27.
8. *Podgórska E.* Sprawa wychowania kobiet z znaczniejszych czasopismach polskich drugiej połowy XIX w. / E. Podgórska // Rozprawy z dziejów oświaty. — Wrocław. — 1961. — T. IV. — S. 19–33.
9. Prasa polska w latach 1661–1864. — Warszawa, 1976.
10. *Szrenica M.* Studia nad prasą poską XIX i XX wieku / M. Szrenica, J. Jarowiecki // Rocznik historii prasy polskiej. — 1998. — T. 1. — Z. 1–2. — S. 252–259.
11. *Votegre J.* Prasa lwowska w latach 1864-1914. Bibliografia / J. Votegre, J. Jarowiecki // Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego. — Kraków, 2003. — T. 6. — Z. 1. — S. 235–239.

**THE FIRST OF POLISH WOMEN PRESS: THE SOCIAL, ECONOMIC
AND POLITICAL CONDITION AND THE HISTORY OF POLISH PRESS
(1840–1939)**

Mariya Pavlyuh

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: presydent@rambler.ru

This article about polish women press in Lviv (the press of Halicia). Author analyzes the social, economic and political condition on this type of press. Also author writes about Ukrainian press in Lviv for women (1840-1939).

Key words: women press, type of press, Halicia, polish women press, emancipation.

**РОЖДЕНИЕ ПОЛЬСКОЙ ЖЕНСКОЙ ПРЕССЫ ВО ЛЬВОВЕ И ГАЛИЦИИ:
ПОЛИТИЧЕСКИЕ, ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ОБЩЕСТВЕННЫЕ УСЛОВИЯ
И ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛЬСКОЙ ПРЕССЫ
(1840–1939)**

Мария Павлюх

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: presydent@rambler.ru

В научной статье анализируются политические, экономические и общественные условия развития польской женской прессы во Львове. Польская пресса имела развитие особенное, иное от украинской женской прессы того времени. Общие тенденции развития польской и украинской женской прессы свидетельствуют о том, что женское движение имело одинаковые условия, причины и этапы.

Ключевые слова: женская пресса, эмансипация, женское движение, польские издания.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011